

КОНФЛИКТЪТ В МАКЕДОНИЯ И ОТРАЖЕНИЕТО МУ ВЪРХУ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОТО ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА БАЛКАНИТЕ

Николай ПАВЛОВ

ПОЛИТИКА ЗА СИГУРНОСТ

Конфликтът в Македония през 2001–2002 г. има съществено място в трансформациите на Балканите и пряко влияе върху геополитическото положение на България. Македония в най-голяма степен може да се определи като „геополитическа лаборатория“ на полуострова. Следователно събитията там заслужават особено внимание от гледна точка на достоверните прогнози за нашата външна политика и политиката за сигурност. Особен интерес представлява анализът на един от класиците на българската геополитика – професор Жеко Радев, който още през 1924 г. определя Македония като „средец на Балканския полуостров“.¹

В по-ново време преоценка на класическите концепции за хартланда (стожера) на Балканския полуостров прави Марин Русев. Той посочва поне четири значими геополитически стожера на Балканите при променените съвременни условия – България, Македония, Турция и Босна и Херцеговина.² Според оценката му геополитическата динамика през миналия век дава основание като балкански стожер да се обозначи „триъгълникът“ София – Скопие – Белград.³

Задълбочен анализ на етногеографските характеристики на Македония в исторически и в съвременен план прави Стефан Карастоянов.⁴

Първият главен фактор за конфликта в Македония е продължаващата няколко десетилетия постоянна демографска ек-

панзия на албанците в Македония, както и идеята за Велика Албания. Вследствие на умело подклажданата от албанските националисти дирижирана раждаемост и организираната миграция македонските албанци за 50–60 години нарастват от 50 хиляди до 500–600 хиляди души. Така след 70-те години на XX век все по-голяма популярност започва да придобива идеята за Велика Албания, която трябва да включва Албания, Косово, Западна и Северна Македония, Южна Сърбия, части от Черна гора и северната гръцка област Епир. От „научни“ позиции тя е обоснована през 1998 г. от Академията на науките на Албания, която официално излага платформа, защитаваща идеологията на „панилиризма“. Според нея албанците са наследници на илирите, които в далечното минало владели централната част на Балканите.⁵ Още през 1992 г. македонските албанци провъзгласяват създаването на своя автономна република под името Илирида.⁶ Република Илирида фактически не придобива реални граници, но нейният призрак отново изплува в международните отношения през март 2001 г.

Вторият главен фактор за избухването на конфликта в Македония е засилването на ислямския фактор на Балканите след края на студентата война. От 1991 г., когато започва разпадането на Югославия, ислямски фундаменталисти, известни под името муджахидини (воини на Аллах) трайно започват да проникват на Балканите – в Босна, Косово, а през 2001 г. и в Македония. Данните за инфилтрирането им в Македония са потвърдени от няколко авторитетни разузнавателни агенции, а косвено и от Международния трибунал за военните престъпления в Хага. Нещо повече, редица факти сочат, че албанските терористични групи в Македония са тясно

свързани с международната ислямска терористична мрежа „Ал Каеда“, основана от Осама бин Ладен.⁷

Определена връзка с ислямския тероризъм на Балканите има геополитическата концепция за изграждане на т. нар. зелен полумесец от Босна през Санджак, Албания, Косово, Западна Македония и Северна Гърция до Източните Родопи в България. Тя се поддържа от част от радикалните среди в ислямските страни, които имат определени интереси на Балканите. На практика изграждането на зеления полумесец влиза в по-широка амбициозна схема за постепенното възраждане на Османската империя.

Третият главен фактор за конфликта в Македония е значителната социално-икономическа изостаналост на Балканите, предпоставка за хронична нестабилност и конфликти. Според оценката на Миша Глени конфликтът до голяма степен е между различните мафиотски кланове (както албански, така и македонски) за преразпределяне оскъдните ресурси на Македония.⁸

Четвъртият главен фактор за конфликта в Македония е изкуствено скалъпената „македонистка идеология“, върху която се гради младата македонска държава след 1992 г. Създадена е в Белград в края на XIX век като средство за отцепване на македонските българи от българския етнос с цел постепенното им сърбизиране. В резултат на последователната асимилаторска политика на югославските власти след 1945 г. македонизмът успява да придобие влияние сред македонските българи.

Има редица основания за извода, че младият „македонски национализъм“ изиграва съществена роля за избухването на конфликта. Особено показателен е фактът, че силно оспорваният от македонските албанци преамбюл на македонската конституция, където се изтъква държавотворната роля на „македонския народ“, е приет не заради македонските албанци, а защото е насочен срещу българската позиция по отношение на „македонската идентичност“.

Наложена в Македония „македонистка идеология“, както и пропагандата на просръбски ориентираните средства за масово осведомяване довеждат до своеобразен „български комплекс“ и истинска параноя в македонското общество спрямо всяка проява на българщина. Особено вниманието заслужава съдбата на създаденото през 2000 г. в Охрид културно-просветно дружество „Рако“, чиято задача е разкриването на истината за българските корени на македонското население. Показателно е, че именно след избухването на кон-

фликта през март 2001 г. македонският Конституционен съд постановява забрана на дружеството. Твърде параноична е и реакцията на определени среди в Македония спрямо поставянето през януари 2002 г. в Скопие на паметна плоча на героично загиналата през 1928 г. Мара Бунева, която винаги е изтъквала българската си принадлежност.

Петият главен фактор за конфликта в Македония е неразрешеният проблем със статута на Косово. Развитие на Косово към самостоятелна държава след кризата от 1999 г. се оказва не само силен психологически фактор, но и източник за стимулиране на националистическите тенденции сред албанците в Македония. Нещо повече, има основания да се смята, че „износът на тероризъм“ от Косово към Македония през 2001 г. е предизвикан от косовските албански групировки с цел да се използва дестабилизацията на Македония за заемане на по-изгодни преговорни позиции по отношение на независимостта на Косово.

Шестият съществен фактор за конфликта в Македония са финансовите интереси на албанската организирана престъпност и по-конкретно значителните печалби от криминална дейност – търговия с наркотици, оръжие и „бели робини“. В началото на века в централната част на Балканите се оформя своеобразна „черна дупка“ – триъгълникът Косово – Южна Сърбия – Северна и Северозападна Македония. В него силни позиции имат албанската мафия и различните ѝ разклонения – Армията за освобождение на Косово (АОК), Армията за освобождение на Прешово, Буяновац и Медведжа (АОПБМ), Армията за национално освобождение (АНО) и Албанската национална армия (АНА) в Македония.

Седмият важен фактор за конфликта в Македония е все още неизживяната идея за Велика Сърбия. Има редица данни, че сръбските тайни служби използват силното си влияние в Македония за геополитическа „реабилитация“ на Югославия в международната общност. Югославия извлече важни пропагандни печалби от конфликта в Македония, което доведе до разрешение от страна на НАТО югославските войски през пролетта на 2001 г. да си възвърнат контрола над петкилометровата буферна зона между Косово и Южна Сърбия. Изтласкването на албанските формирования от Южна Сърбия към Северна и Северозападна Македония може да се разглежда и като своеобразно продължение на проведената от югославските сили през 1999 г. операция „Подкова“ с цел етническо почистване на албанците от Косово.

Осмият значим фактор за конфликта в Македония са интересите на заинтересуваните американски институции. Трябва да се отбележи, че официалната държавна администрация на Джордж Буш под влияние на силното изолационистко лоби до голяма степен остава резервирана спрямо активното въвличане на САЩ в македонския конфликт. Същевременно обаче американските разузнавателни ведомства, преди всичко ЦРУ, не особено прикрито преследват институционалните си интереси на Балканите. Утвърдило се в Косово трайно стратегическо сътрудничество между разузнавателното управление и албанските екстремистки формирования до голяма степен е продължено и в Македония. Ролята на ЦРУ за изграждането на албанските сепаратистки групировки (АОК и АНО) не бива да се преувеличава до степен, че то е своеобразен техен „кръстник“. Много по-съществена е реалната роля на служителите на ЦРУ като лобисти за албанската кауза пред македонските власти.

Събитията в Македония от 2001–2002 г. са типични за конфликт с ниска интензивност, който има потенциал да се развие в дълготрайна „малка война“. Характеристиките му са предимно на партизанска война с елементи на гражданска.

В конфликта вземат участие основно три „страна“. Македонската включва на политическо равнище управляващата през 2001 г. ВМРО-ДПМНЕ и просръбски ориентирания Социалдемократически съюз на Македония (СДСМ). В македонския политически блок съществуват силни противоречия. Те се дължат както на идеологически и външнополитически различия, така и на проблеми в междуличностните отношения. На военно равнище македонската „страна“ включва полицията и армията. Като цяло македонските сили за сигурност се оказват неподготвени за воденето на ефективни военни действия. В сравнителен план операциите на полицията, ръководена от Любе Божковски, са много по-успешни от действията на македонската армия.

Албанската „страна“ е представена на политическо равнище от двете си основни партии – Демократическа партия на албанците (ДПА), коалиционен партньор на ВМРО-ДПМНЕ, и Партията на демократичния просперитет (ПДП). Трябва да се подчертае, че при избухването на конфликта албанското малцинство в Македония има изключително широко представителство в държавните органи – четири министерства се ръководят от албанци, а неколцина членове на Генералния щаб на ма-

кедонската армия също са албанци. Към това трябва да се прибави, че тогавашният министър на външните работи на Македония Сърджан Керим е представител на турското малцинство.

На военно равнище албанската „страна“ включва няколко криминално-терористични групировки – т. нар. АНО, отцепилата се през август 2001 г. от нея Албанска национална армия и Корпусът за защита на Косово (КЗК). АНО е съставена от няколко основни групи – професионални бойци ветерани от Босна и Косово, ислямски фундаменталисти (муджахидини), албански националисти, професионални криминални престъпници и местни албански селяни.⁹ Числеността на АНО е твърде плаваща, но според оценки през лятото на 2001 г. тя включва между 3000 и 4000 души. Важна роля за въоръжаването ѝ имат размириците в Албания през 1997 г., когато в страната са разграбени армейските складове с оръжие. Голяма част от него е изпратено по тайни канали първоначално в Косово, а след това и в Македония.

Корпусът за защита на Косово, наследник на формално разформираната Армия за освобождение на Косово, изиграва важна роля за организирането и логистичната подкрепа на АНО. Нещо повече, в началото на август 2001 г., когато конфликтът навлиза в една от най-критичните си фази, корпусът се включва във военните действия в Северна Македония, оказвайки съществена подкрепа на АНО.

Тактиката на албанските криминално-терористични формирования се оказва доста успешна и според редица оценки бойният потенциал на мобилната АНО е равен на този на македонските сили за сигурност, които през 2001 г. в значителна степен губят битката с албанските терористи.

Третата „страна“ в македонския конфликт е т. нар. международна общност – преди всичко външнополитическите ведомства на САЩ, Европейския съюз и НАТО, т. е. Западът като условно понятие. Тази страна е представлявана от международните посредници – първоначално Джордж Робъртсън и Хавиер Солана, а по-късно – пратеникът на САЩ Джеймс Пардю и на Европейския съюз Франсоа Леотар. Наред с положителните стъпки, международните посредници като цяло прилагат тактиката на моркова и тоягата. По този начин те до голяма степен блокират действията на македонските власти.

Според оценката на Венелин Цачевски не бива да се абсолютизира ролята на външния фактор за появата и задълбоча-

ването на македонската криза, но въпреки това тя е определящата.¹⁰ Прилаганият от Запада подход за разрешаване на кризата се оказва крайно неефективен. Чрез действията си представителите на САЩ, Европейския съюз и НАТО на практика оказват силна подкрепа на албанските претенции.

Конфликтът в Македония преминава през няколко етапа. В края на февруари и началото на март 2001 г. избухват първите сражения между македонските сили и АНО в Танушевци. То е близо до границата с Косово и през него минава важен канал за нелегален трафик на наркотици, оръжие и „бели робини“, използван от албанската организирана престъпност. През март албанските терористични групи предприемат нападения в района на гр. Тетово, вторият по големина в Македония. Паралелно с окупирането на села, населени с албанци, АНО представя меморандум с искания за промени в македонската конституция – албанците да бъдат признати за държавотворен народ наравно с македонския и албанският език да бъде обявен за втори официален в Македония.

След едномесечно затишие на военните действия, към края на април 2001 г. АНО предприема широкомащабна офанзива в района на Куманово и Тетово. В началото на юни 2001 г. албански терористични групи, включващи и ислямски муджахидини, овладяват с. Арачиново, разположено само на 7 километра от Скопие. То има важно стратегическо значение, тъй като от него могат да се обстрелват важни цели в столицата. Македонските сили предприемат решителни действия спрямо терористите в Арачиново. И в този толкова важен момент САЩ извършват безпрецедентна операция, наречена с циничното име „хуманно изтегляне“. Охранявани от американски части от КЕИФОР, терористите са изведени от Арачиново и повечето от тях – транспортирани в райони, контролирани от АНО.

На 13 август 2001 г. след продължителни и тежки преговори в Охрид е подписано рамково политическо споразумение между основните македонски и албански политически партии. Безспорно значение за хода на преговорите оказват военните действия. Успешната офанзива на АНО през летните месеци значително укрепва позициите на албанските партии при трудните преговори.

Охридското споразумение съдържа няколко основни елемента. Първо, потвърждава териториалната цялост на Македония. Второ, предвижда промяна в преам-

бюла на македонската конституция с оглед на осигуряването на по-широки права на албанците в страната. Трябва да се промени не съвсем ясният текст, където македонският народ е определен като единствена държавотворна нация в страната. Според Охридското споразумение Македония следва да бъде дефинирана като гражданско общество на всички етнически групи, които я населяват. Освен това албанският език до голяма степен става втори официален – в общините, където албанците са над 20 % от населението, а депутатите от албанските партии ще могат да говорят на албански език в македонския парламент. Предвижда се и по-висока степен на самоуправление в районите, населени предимно с албанци. Предоставя се пропорционално представителство на малцинствата в държавните институции, като особено внимание се обръща на представителството на албанци в полицията.

Като цяло Охридското споразумение осигурява по-широки права на албанците в Македония, поради което голяма част от македонците го възприемат като капитулация и национално унижение. До известна степен то наподобява Дейтънския договор за Босна и Херцеговина от 1995 г. Формално целостта на държавата е съхранена, но се създава твърде усложнен държавно-институционален механизъм, който на практика превръща Македония в нежизнеспособна крехка двунационална федерация.

След подписването на Охридското споразумение в края на август 2001 г. в Македония започва едномесечната операция на НАТО „Необходима жътва“. Целта ѝ е разоръжаването на албанските „бунтовници“ от АНО. В операцията участват около 5000 военнослужещи от пакта под командването на Великобритания.

Оценките за операция „Необходима жътва“ не могат да бъдат еднозначни. От една страна, тя съдейства за намаляване на напрежението и известно стихване на военните действия. От друга, събраното оръжие – 3400 единици, при това негодно и остаряло, е крайно недостатъчно. До голяма степен разоръжаването на АНО има формален характер.

В последния ден на операция „Необходима жътва“ (в края на септември 2001 г.) АНО извършва умел пропаганден ход. Нейният политически лидер Али Ахмети заявява, че тя се саморазпуска. Същевременно обаче още през август, когато е подписано Охридското споразумение, е обявено създаването на ново албанско военно формирование – Албанска национална армия (АНА). Тя декларира, че не признава Ох-

ридското споразумение и продължава въоръжената борба. След създаването на това ново твърдолинейно формирование много от албанските екстремисти в Македония се прехвърлят от АНО в него, като по този начин избягват предаването на въоръжението.

Определено влияние върху развитието на македонската криза оказват терористичните атаки в САЩ от 11 септември 2001 г. Те водят до известно втвърдяване позициите на македонските власти спрямо албанските претенции и натиска на международната общност. Атаките дават известни пропагандни предимства на македонските власти. Освен това поне за известно време албанските „акции“ на международната политическа борса падат. Най-важният резултат за Македония е, че македонската криза до голяма степен е изтласкана в периферията на световния информационен обмен.

Непосредствено след „Необходима жертва“, в края на септември 2001 г. в Македония започва нова операция на НАТО под кодовото име „Кехлибарена лисица“. В нея участват около 1600 военнослужещи на НАТО под командването на Германия. Основните ѝ задачи са стабилизирането на обстановката в страната, запълването на очертаващия се „вакуум на сигурността“ след приключването на „Необходима жертва“ и охраняването на цивилните наблюдатели от Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа. Тази операция вероятно ще продължи през по-голямата част на 2002 г.

Охридското споразумение не успява да доведе до бързо умиротворяване на обстановката в страната. Ожесточените сражения в окупираните от албанските терористи територии около Тетово, Куманово и покрай границата с Косово продължават дълго след подписването на рамковия политически договор. Спорадичните сблъсъци на албански терористични групи с македонските сили за сигурност не спират през цялата зима на 2001–2002 г.

Именно след подписването на Охридското споразумение, към края на август 2001 г. албанските екстремисти извършват едно от най-сериозните посегателства над българското културно-историческо наследство в Македония. Те взривяват манастира „Свети Атанасий“, разположен край село Лешок, Тетовско, който съществува още от XIII–XIV век и е тясно свързан с Българското възраждане.

През есенните и зимните месеци на 2001 г. настъпва известна промяна в тактиката на албанските групировки. „Мръсните“

терористични акции са оставени за Албанската национална армия. „Разформираната“ АНО умело започва да използва тактиката на мирни граждански протести срещу завръщането на македонските сили за сигурност в окупираните територии.

След август и септември 2001 г. ясно се очертава фактическото разделение и федерализиране на Македония. Албанските терористични групи трайно установяват влиянието си над близо една пета от територията на страната. Това са районите на север от линията Куманово – Тетово и на запад от линията Тетово – Гостивар. По време на лятната офанзива албанските сепаратисти успяват да овладеят стратегическия път между Тетово и граничния контролно-пропускателен пункт Яжинце, разположен на косовско-македонската граница. По този начин те си осигуряват пряка връзка с Косово.

В окупираните от АНО територии, особено в Тетовско, е извършено брутално етническо прочистване. Според някои оценки около 100 000 македонци са принудени да се изселят от домовете си.

От края на септември 2001 г. македонските власти започват бавни и мъчителни опити да възвърнат суверенитета си над окупираните територии, които обаче се оказват безуспешни, тъй като срещат ожесточена въоръжена съпротива и албански „граждански“ протести.

През ноември 2001 г. македонският парламент ратифицира промените в конституцията, предвидени в Охридското споразумение. В допълнение към тях в началото на 2002 г. са приети Законът за местното самоуправление, който разширява автономията на областите с албанско население, и Законът за амнистията на албанските „бунтовници“.

През зимните месеци обстановката в страната е относително спокойна. Периодът е използван и от двете страни за укрепване на заетите позиции и за усилено снабдяване с оръжия. Според редица оценки през пролетта и лятото на 2002 г. има голяма вероятност конфликтът в Македония да избухне с нова сила.

Според редица оценки този конфликт от 2001–2002 г. пряко въздейства върху националните интереси, националната сигурност и цялостното развитие на България.¹¹ В чисто географски план той избухва в непосредствена близост до границите на България. За разлика от предишните югославски конфликти, македонската криза застрашава една общност (т. нар. македонски народ), която докъм средата на миналия век е неделима част от българ-

ския етнос. Македонският конфликт оказва косвено неблагоприятно въздействие върху икономическото развитие на България. За пореден път затвърждава впечатлението, че Балканите са непредсказуем и конфликтен регион, където не е изгодно да се инвестира.

В дългосрочен план македонският конфликт засяга българската национална сигурност в контекста на проблема с малцинствата и етническите отношения у нас. Изходът от него може да има силно психологическо влияние над определени малцинствени групи и външни сили, заинтересувани от гестабилзиране на България.

След разпадането на социалистическа Югославия националната сигурност на България и на новообразуваната македонска държава са все по-тясно свързани. През 1992 г. България първа признава независимата македонска държава. В началните години от независимостта на Македония тя е подложена на тежък международен натиск, най-вече от страна на Сърбия и Гърция. В този период България остава единствената държава, която осигурява свободен достъп на стратегически суровини за Скопие. Особено след разрешаването на „езиковия спор“ през 1999 г. тя оказва активна подкрепа на суверенитета, независимостта и международните позиции на Македония. Особено показателна в тази насока е значителната военна помощ от близо 100 танка и друго въоръжение, които предоставя на Македония през 1999 г. Към това трябва да се прибави и значителната дипломатическа, военнотехническа и хуманитарна помощ, която България оказва на Македония по време на Косовската криза.

Българската позиция спрямо конфликта в Македония през 2001 г. остава твърде размита в общия контекст на позицията на „международната общност“. Външната зависимост и обвързаност на България със Запада, особено с Европейския съюз, САЩ и НАТО, обуславят слабите възможности за една самостоятелна и инициативна българска политика по отношение на македонската криза.

В сърцевината на тази позиция стои стремежът на България да се запазят териториалната цялост и суверенитетът на Македония. Същевременно тя се опитва, поне по време на правителството на Иван Костов, да действа и като посредник между страните. Българската позиция спрямо конфликта в Македония има три основни характеристики: съобразяване с геополитическите реалности, стремеж за съдържана и конструктивна роля, известна пасивност.

Липсата на активна българска политика спрямо конфликта в Македония има логични причини. На първо място, трябва да се отчитат деликатността на ситуацията и високата чувствителност на македонското общество спрямо евентуален активен ангажимент на България в разрешаването на кризата. Показателно в тази насока е хладното и дори критично отношение на някои висши македонски държавници (например на външния министър Илинка Митрева) към проявената българска активност в конфликта през май 2001 г.

Второ, подобен ангажимент изисква значителни ресурси, с които България в настоящия момент не разполага.

Трето, от външнополитическа гледна точка през 2001–2002 г. България има изключително деликатна позиция с оглед на предстоящата среща на НАТО през ноември 2002 г. в Прага, където трябва да се вземе решение за приемането на нови страни в пакта. Като кандидати за НАТО не можем да си позволим ефективни акции в подкрепа на македонската „страна“, тъй като те биха нанесли силен удар на нашата кандидатура и на упоритото граденния образ на България като „производител на сигурност“ в региона. Освен това активната роля на България в конфликта би била в противоречие със съществуващите регионални и международни реалности. Такава не бе допусната от НАТО, Европейския съюз и САЩ, които както при косовския конфликт през 1999 г., практически изцяло поеха функциите на международната общност за решаване на кризата.

Четвърто, определено отрицателно въздействие върху българските симпатии към Македония оказват известни антибългарски прояви на младия „македонски национализъм“. Специално трябва да се спомене създаването на антибългарската сепаратистка партия ОМО „Илинден“ в Пиринския край.

Петият важен възпиращ фактор в чисто психологически план е обстоятелството, че днешният политически елит в България няма национално-идеологическата убеденост, за да заеме активна и индивидуална позиция по македонския конфликт.

В самото начало на македонската криза президентът Петър Стоянов заявява, че България е готова да оказва всякаква помощ на Македония в борбата ѝ срещу албанските терористи. Министерството на отбраната веднага осигурява военнотехническа помощ, а в разгара на първия етап на кризата през март 2001 г. Иван Костов посещава Скопие.

Разрастването на македонската криза в края на пролетта и началото на лятото на 2001 г. довежда до известна промяна в българската политика, като се проявяват критични елементи към западния подход. Силен тласък за преформулиране на нашата позиция дава провокационната Призренска декларация от май 2001 г., подписана между Армията за национално освобождение и двете политически партии на македонските албанци. Непосредствено след това министърът на отбраната Бойко Ноев изказва становище, че в Македония трябва спешно да се изпратят международни сили от държави извън района, за да се помогне на властите да се справят с кризата. Това предложение не е прието добре от македонските власти и те реагират първоначално с известна доза накрънено честолюбие.

Няколко дни след подписването на Призренската декларация Иван Костов предприема неочаквана и интересна посредническа мисия. Той посещава Скопие, разговаря с главните политически субекти в Македония – и македонски, и албански. Еднодневната му посредническа мисия изиграва определена роля за краткотрайното отрезвяване на страстите в страната, но няма дългосрочен резултат.

Съставянето на правителство начело със Симеон Сакскобургготски през юли 2001 г. довежда до промени в позициите ни спрямо кризата в Македония. Външният министър Соломон Паси изказва становището, че при управлението на Иван Костов България се намесва твърде непосредствено в македонската криза и че занаят ще води по-умерена политика в тази насока. По-активна позиция изразява Станимир Илчев, председател на парламентарната Комисия по външна политика, отбрана и сигурност. Той ясно заявява, че „България няма да се въздържа от пряко и непряко участие във всички възможни мерки и инициативи за решаване на кризата в Македония“.

Според някои критични анализи политиката на правителството на Симеон Сакскобургготски по отношение на конфликта в Македония е твърде пасивна и „дискретна до незабележимост“.¹² Наистина, на официално държавно равнище през 2001 г. и началото на 2002 г. са проведени редица българо-македонски срещи, където са засегнати важни въпроси от двустранното сътрудничество и теми, конкретно отнасящи се до развитието на конфликта. Обсъждани са мерки за единоразово срещу международния тероризъм и организираната престъпност – теми, пряко свързани

ни с конфликта в Македония, както и перспективите за основния българо-македонски стратегически проект – Коридор № 8. Същевременно тези срещи не довеждат до реални резултати и до голяма степен имат протоколен характер.

В средата на октомври след официално посещение на министъра на отбраната Николай Свиначков в Германия се заговаря за евентуално изпращане на наши войски в Македония. На среща между българския министър на отбраната с държавния секретар на военното министерство г-жа Бригита Шулке от германска страна е поставен въпросът за готовността на България да участва с военни сили при разрешаването на македонския конфликт, естествено в рамките на мироопазващия контингент на НАТО. След като Скопие недвусмислено изразява недоволството си от подобна идея, от германска страна се изтъква, че всъщност става въпрос за недоразумение, породено от грешка в превода. Този момент ясно показва ограничените възможности на България за по-активно официално участие в разрешаването на македонската криза, както и липсата на реална политическа воля за това.

В геополитически смисъл конфликтът в Македония от 2001–2002 г. има някои съществени моменти. Първо, най-вероятно ще продължи няколко години и ще доведе до обособяване на ново полуавтономно албанско държавоподобно образувание в северо-западните и северните части на Македония. То ще обхваща предимно планински и полупланински райони с площ около 5000 кв. км и „столица“ Тетово. Обособяването на албанската полудържава в Македония навярно ще влезе в рамките на „нов Берлински конгрес“. Понастоящем на официално равнище основните международни субекти отхвърлят възможността за прекрояване границите на Балканите. На неофициално обаче има редица симптоми, че е необходима международноправна договорна рамка за новите геополитически реалности на Балканите след продължилите повече от десет години „югославски войни“.

Второ, конфликтът в Македония е последният етап от борбата за преразпределяне на югославското наследство. Тази поредна война до голяма степен е последица от ефекта на доминото в югославското пространство. Реално конфликтът в Македония в още по-голяма степен задълбочава геополитическата раздробеност в западната част на Балканите.

Трето, той бележи нов етап в основната геополитическа тенденция на полуострова след края на студената война – на от-

тегляне на Русия от региона и все по-засилването на САЩ и НАТО. Нарастването на ролята на пакта в Югоизточна Европа не може да се тълкува еднозначно. Основният проблем е, че в балканския контекст проникването и утвърждаването му не означава включване на региона в евро-атлантическата зона на сигурност, стабилност и благоденствие. Засилването на тежестта на НАТО на Балканите има твърде важен аспект – засилване позициите на Турция – най-значимата регионална сила, членка на НАТО.

Колкото и да се различават отделните исторически епохи, има основание за аналогия между съвременното геополитическо състояние на Балканите и на региона през XIV век, непосредствено преди утвърждаването на Османската империя. Има поне няколко симптома за това: нарастването на геополитическата мощ на Турция, нестабилността на редица балкански страни, твърде двусмислените и най-често противоречиви междудържавни отношения. Особено осезаемо е засилването на ислямския фактор в лицето на формулите се няколко ислямски полудържави на Балканите. Силната ислямска солидарност рязко контрастира на фона на почти отсъстващата роля на християнския православен фактор като обединяващ геополитически общ знаменател. Не на последно място трябва да се спомене силният албански експанзионизъм, който в исторически план се проявява именно в периода на утвърждаване на Османската империя (края на XIV–XV век).

Четвърто, конфликтът в Македония от 2001–2002 г. нанася доста силен удар на надеждите, че европейската и евро-атлантическата интеграция са ключ към мира и стабилността на Балканите. В известен смисъл той има същото отрезвяващо въздействие за полуострова, каквото донесоха терористичните атаки от 11 септември 2001 г. в Ню Йорк и Вашингтон. И двете събития по някакъв начин налагат преоценка на основополагащи концепции. Все по-настоятелен става въпросът, кое е по-важно от гледна точка на сигурността – индивидуалните права или правата на държавата. В балканския контекст въпросът стои още по-конкретно: кое е по-важно за стабилността – правата на малцинствата или правата на мнозинствата. В реален геополитически смисъл правата на малцинствата се превръщат в един от главните дестабилизиращи фактори и в основно средство за натиск над определени страни.

Злоупотребата с каузата на малцинствените права става най-очевидна именно

по време на конфликта в Македония. Докато при предходните конфликти има основания за обвинения спрямо режима на Милошевич за геноцид над малцинствата, в Македония подобни основания липсват. Тя дори е смятана за „оазис на мира“ и пример за успешно решаване на етническите противоречия. Известни събития по време на конфликта, по-конкретно външната на македонците в Битоля и Прилеп, както и безредиците през юни около сградата на парламента в Скопие, могат да се тълкуват и като симптоми на нова тенденция на Балканите – за бунт на етническото мнозинство срещу диктатурата и терора на малцинствата.

Пето, формирането на албанска полудържава в западната и северозападната част на Македония има реален геополитически резултат от гледна точка на особено важния за България Коридор № 8, свързващ Черно с Адриатическо море от България през Македония до Албания. През 90-те години на миналия век изграждането му бе разглеждано като стратегически проект за пренасянето на нефт и газ от Централна Азия и Каспийския басейн към Западна Европа. Фактичeskото разпадане на Македония и формирането на албанска полудържава в северните и северозападните ѝ области прави осъществяването на проекта за Коридор № 8 още по-проблемно и несигурно.

Шесто, конфликтът в Македония налага преформулиране на традиционните български национални интереси там. Най-сериозният документ, даващ ориентирите при съвременните условия, е Българската национална доктрина от 1997–1998 г. В нея са изложени няколко основни приоритета за съвременната стратегия на България към Македония. Като цяло тя носи характер на политика „един народ в две държави“, чиято цел е да се увеличи значително българското присъствие в Македония.¹³ Конфликтът в нея определено налага преоценки. Албанизирането на около една пета от пространството на Македония, както и очертаващият се хроничен конфликт в страната насочват към допълнителна умереност на българските амбиции в тази твърде гореща точка. Това не означава отстъпление на България от македонския въпрос, особено по отношение на позициите за „македонската нация“ и „македонския език“. Струва ни се обаче, че при съвременните условия българският приоритет трябва да бъде не толкова Македония като романтична абстракция, а самите македонци като хора с български етнически корен. Целесъобразно е да се стимулира

заселването на македонци с пробългарски възгледи в България, което да е съчетано с улеснено даване на българско гражданство. От една страна, подобен ход ще има положително въздействие в контекста на демографската криза в България, от друга, загрижеността на страната ни спрямо

засегнатите от конфликта македонци ще засили авторитета ѝ в самата Македония. Този ход може да се използва и в международен план като показател за отговорната роля на България като регионален фактор на стабилност и активен участник в разрешаването на хуманитарни кризи.

¹ Радев, Ж. Географска и етнографска Македония. – *Военен журнал*, 1999, № 6, с. 101.

² Русев, М. Географското положение и националната сигурност на България. – *Проблеми на географията*, 1997, № 3–4; с. 101.

³ Русев, М. Оценка на съвременното геополитическо положение на София. – *Военен журнал*, 1999, № 6, с. 115.

⁴ Карастоянов, С. Македония – етногеографска характеристика. – *Военен журнал*, 1994, № 1.

⁵ Цачевски, В. Македонската криза – труден тест за западната политика. – *Международни отношения*, 2001, № 4, с. 52.

⁶ Узунов, К., Е. Цанева. Христос на Балканите (Основни моменти на етническата ситуация в Република Македония). С., 1993, с. 41.

⁷ Димитрова, Д. Балканската

връзка на Бин Ладен бе потвърдена. – *Капитал*, 13–19 окт. 2001, с. 29; Маринов, П. Балканската връзка на муджахидините. – *Труд*, 29 септ. 2001, с. 33.

⁸ Глени, М. Македония – битката на мафиотските кланове. – *Капитал*, 12–18 май 2001, с. 27.

⁹ Яцев, З. Войната в Македония – мръсна, сложна и дълга. – *Стандарт*, 14 юли, 2001, с. 19.

¹⁰ Цачевски, В. *Пос. съч.*, с. 53.

¹¹ Цачевски, В. *Пос. съч.*, с. 65; Барakov, С. Македония – ново начало или начало на края. – *Международни отношения*, 2001, № 4, с. 71.

¹² Узунов, К. Георгиевски се готви за загуба. – *Труд*, 20 септ., 2001, с. 15.

¹³ Българска национална доктрина „България през XXI век“. Ч. 2. С., 1998, с. 25–27.